

MANTAR ZEHİRLENMELERİ

Prof.Dr.Ekrem SEZİK*

Geçen yazımda zehirli salon bitkilerinden bahsetmiştim. Gelin, bu sefer de zehirli olabilecek bir başka gruptan, zehirli mantarlardan, bahsedelim. Hatırlarsınız, geçen yıl Adana'da 30 kadar vatandaşımız mantar zehirlenmesinden ölmüştü.

Mantarlar genellikle orman altında, açıklıklarında veya tarım için kullanılmayan arazilerde yetişen bitkilerdir. Türkiye'de bilhassa Kuzey Anadolu'da orman köylüleri mantarları tanıır, bazı mahallî isimler verir ve gıda olarak yararlanırlar. Zehirlenmeler genellikle yabani mantar yeme alışkanlığı olmayan kişilerin mantar toplaması, yenen mantarlara benzeyenlerin yanlışlıkla toplanması veya yenen mantarların arasına karışmış birkaç zehirli mantarın da diğerleri ile beraber yenmesi sonucu meydana gelmektedir. Adana'daki olayda da zehirlenmeler yukarıda açıklanan benzer şekilde meydana gelmiştir: Geçici işçi olarak çalışmak üzere Adana civarındaki tarlalara gelen Doğu Anadolu, mantarları pek tanımayan köylüler, orman açıklıklarında yağmurlardan sonra birdenbire adetâ topraktan fıskırncasına ortaya çıkan mantarları toplamış, pişirmiş ve yemiştirler. Topladıkları mantarların arasına zehirli olanlar da karışınca zehirlenmeler başlamıştır.

İlkbahar ve sonbahar, mantarların kendilerini gösterdikleri ve dolayısıyla zehirlenmelerin meydana geldiği mevsimlerdir. Sonbahar bitmeden, konu güncelliğini kaybetmeden "Zehirli mantarlar hangileridir? Mantar zehirlenmeleri nasıl ortaya çıkar, belirtileri nelerdir? Tedavisi nasıl yapılır?" sorularının cevaplarını fazla ilmi ayrıntıya girmeden ve terminolojiye boğulmadan kısaca anlatalım.

Zehirlenmeler, mantarın yenilmesi ile zehirlenme belirtilerinin ortaya çıkması arasında geçen süreye göre "KISA SÜREDE" ve "GEÇ" ortaya çıkan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Kısa sürede ortaya çıkan zehirlenmeler 5 grupta toplanabilirler.

Kolinerjik Etki Yapanlar

Inocybe ve *Clitocybe* türü mantarların yenmesi sonucu, bu mantarların yapısında bulunan muskarin ve benzeri maddelerden dolayı yarım ilâ iki saat arasında zehirlenme belirtileri ortaya çıkar. Belirtiler şunlardır: Terleme, tükürük ve bronş salgılarının

Inocybe fastigiata.

artması, bronkospazm, görmede bulanıklık, karn bölgesinde kramp ve ağrılar, tansiyon düşüklüğü... TE-DAVİ: Hasta kusturulur, midesi yıkanır, aktif kömür içirilir, damardan sıvı verilir. Ağır vakalarda deri altına ve damara atropin sülfat yapılır.

Antikolinerjik Etki Yapanlar

Amanita muscaria ve *A.pantherina* adlı, son derece güzel görünümü olan mantarların yenmesi sonucu meydana gelen zehirlenmelerdir. Belirtiler: Midriyasis (genişlemiş göz bebeği), çarpıntı, hareketler-

Clitocybe dealbata.

de uyumsuzluk, delirium (şuur kaybı). Bu belirtiler mantarlardaki ibonetik asit, isoksazol gibi maddelere bağlıdır ve 2 saat içinde ortaya çıkarlar. Belirtileri giderici tedavinin yanında gerekiyorsa fizostigmin ve neostigmin enjekte edilir.

Alkolde Duyarlılık Meydana Getirenler

Coprinus türü mantarlarda bulunan bazı maddeler, asetaldehit dehidrogenaz enzimini bloke ederler; dolayısıyla etanolün parçalanmasını önlerler. *Coprinus* ve benzeri bazı mantarların yenilmesinden sonra veya 2 gün içinde alkollü içkiler alınırsa, zehirlenme belirtileri ortaya çıkar: Yüz kızarması, uyuşukluk, terleme, bulantı, çarpıntı, tansiyonda düşme,

* Gazi Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Ankara.

Amanita pantherina.

düzensiz kalp atışları gibi... Belirtileri giderici tedavi uygulanır. Ayrıca hastaya bir hafta süre ile alkol yasaklanır.

Halusinasyon Yapanlar

Psilosibin ve benzeri indol türevi maddeler taşıyan mantarlar yendiğinde, 15 dakika ile 2 saat içinde değişik belirtiler ortaya çıkar: Önce yüksek aktivite, hareketlilik, görme ve işitme ile ilgili halusinasyonlar (olmayanı varmış gibi görme, hissetme) meydana gelir. *Psilocybe mexicana*, *Pquebecensis*, *Copelandia cyarescens* gibi mantarlar yukarıdaki tabloya veya benzerini meydana getirirler.

Bu grup mantarlar, Orta ve Güney Amerika'da, büyücüler tarafından ayinlerde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Büyücüler, uygun miktarlarda mantar kabile fertlerine yedirmiş, ayin sırasında onların uzun süre dans edebilmelerini sağlamış, ayrıca gördükleri halusinasyonlardan yararlanarak, onları büyücülerin insanüstü güçlere sahip olduğuna, iyi ve kötü ruhları getirebildiğine inandırmışlardır.

Zehirlenmelerde, belirtileri giderici tedavi uygulanır. Halusinasyonlar 6-10 saat içinde kaybolur.

İshal Yapanlar

Bazı mantarlar yendikten sonra bulantı, kusma, karn ağrısı ve ishal yapabilmektedirler. Meselâ, *Omphalotus olearius* kusturucudur. *Chlorophyllum molybdites* ise kusma ve ishal meydana getirir. Bu grup mantarlar ölüme sebebiyet vermezler; ama çocukların yemesi sonucu devamlı kusma ve ishal neticesinde su ve elektrolit kaybı meydana gelir. Bu da çocuklar için hayati tehliktir. Tedavi, belirtileri gidericidir.

İkinci büyük grup zehirlenmeler, etkisi geç ortaya çıkanlar olarak bir araya toplanabilirler.

Amanita muscaria-Fransa'da manastırdan fresk.

Etkisi Geç Ortaya Çıkanlar

İlk belirtiler 6 saat sonra ortaya çıkar, bir düzelleme devresinden sonra tekrar ve daha ağır bir tabloya kendini gösterir.

Bu grupta en önemli zehirlenmeler, *Amanita phalloides* ve benzeri türlerle meydana gelir. Zehirlenmeye daha çok ısıya dayanıklı amanitin adlı maddede sebep olmaktadır. Ağız yoluyla alınan toksin, bağırsaklarda emilir, kana geçer; kanda albumine bağlanarak dokulara taşınır. Bağırsak mukoza hücrelerinin, karaciğer ve böbrek dokularının harap olmasına sebep olur.

Coprinus atramentarius.

Amanita phalloides, karakteristik lamelleri.

Bu grup zehirlenme genellikle 6-14 saat içinde ortaya çıkar ve 3 devre halinde gelişir: *Birinci Devre*: Bulantı, kusma, kann ağrısı, sulu ishâl ve sonucunda elektrolit dengesinin bozulması. Bu devre 24-36 saat sürer. *İkinci Devre*: Damardan sıvı verilen hastalarda klinik tabloda düzelme görülür, hasta kendini iyi hisseder. Bu durum, geçici ve aldattıcıdır. Aslında karaciğer ve böbrekte tahribat başlamıştır. *Üçüncü Devre*: Mantarın yenmesinden 3 veya 4 gün sonra ortaya çıkar. Klinik tablo kötüdür ve devamlı daha kötüye gider: Karaciğer büyümesi, düşük kan şekeri, sarılık, dalgınlık, kanamalar, kan değerlerinde tutarsızlık, böbrek yetmezliği, çarpıntı ve genellikle 4-7 gün içinde ölüm.

Bu mantarla zehirlenmelerde tedavi oldukça zordur. Belirtileri giderici tedavinin yanında silibin, penisilin gibi ilaçlar da kullanılır.

Adana'da meydana gelen zehirlenmeler bu tip bir vakadır. Bu alayda, mantar örnekleri laboratuvarımızda tayin edildiğinde, yenilebilir olanların yanında *Amanita phalloides* de bulunduğu tespit edilmiştir.

Bu makaleyi okuyunca mantarları daima zehirli olarak hatırlamanızı istemem. Binlerce mantar türünün içinde sadece 100 kadan zehirli veya zararlıdır. Batıda değişik mesleklerden pek çok kişi amatör olarak mantar toplamakta, dernekler kurmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Mikoloji Derneklerine 20.000 kadar amatör mantarcı ve konu ile ilgili ilim adamının üye olduğu bilinmektedir.

Avrupa'daki kitapçılarda mantarları tanıtan renkli, güzel baskılı kitapları kolaylıkla bulmanız mümkündür. Kısacası Batı ülkelerinde mantar bir merak halindedir.

Türkiye'de durum nasıldır? sorusunu da cevaplandırabilirim. Türkiye'de mantarlar veya daha doğru bir deyişle şapkalı mantarlar üzerinde araştırma yapan birkaç bilim adamı bulunmaktadır. Ama halka yönelik hazırlanmış hiçbir eser, maalesef, yoktur. Amatör

Boletus satanas: Zehirli bir mantar.

mantarcılar da bulunmamaktadır. Tabii dolayısıyla dernekler de!

Anadolu'da köylümüz, mevsiminde yenebilen mantarları toplamakta, yemekte veya satmaktadır. Son yıllarda yaygın bir şekilde toplanan bir mantar türü *Morchella esculenta* (kuzu göbeği)dir. Bu mantar toplanıp kurutulmakta ve kilosu takriben 250.000-300.000 TL fiyatla ihrâcatçılara satılmaktadır. *M.esculenta*, mantar çorbaları için kullanılmaktadır.

Aklınıza bir soru daha geldiğini tahmin ediyorum. Pazarlarda ve yol kenarlarında satılan yabancı mantarları satın alıp yiyelim mi? İyice tanıyorsanız, benim tavsiyem, yemeyin! Kültür mantarlarını (*Psallotia campestris*) alınız. NE OLUR, NE OLMAZ!

**ZAYIF İRADELİ KİMSELER
SAMİMİ OLMAZLAR.**

LA ROCHEFOUCAULT